

Tomasz Bąkowski

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0002-9363-2124

tomasz.bakowski@ug.edu.pl

Wątpliwości dotyczące filozofii prawa administracyjnego i jej rozumienia – przyczynek do dyskusji

Nie jest chyba czymś nadzwyczajnym przeświadczenie, że z biegiem lat i wraz ze zgromadzonym przez te lata doświadczeniem przybywa wątpliwości co do posiadania odpowiedniego zasobu wiedzy i umiejętności w różnych aspektach życia, w tym również w zakresie uprawianej profesji, a co za tym idzie – do trafności dokonywanych ocen i prezentowanych stanowisk ujętych m.in. w dorobku piśmienniczym oraz w przygotowywanych i wygłaszanych wystąpieniach. Dowodem tego, mając na względzie kontekst podjętej tematyki, niech będzie część opracowania sprzed 18 lat (we współautorstwie z prof. Eugeniuszem Bojanowskim) *O niektórych problemach filozoficznych administracyjnego prawa materialnego, administracyjnego prawa procesowego oraz prawa ustrojowego administracji publicznej*¹. Nie dokonując samoceny swojego wkładu w przywołane opracowanie, która słusznie mogłaby zostać poczytana za będącą daleką od obiektywnej, zasygnalizuję jedynie, że podjęcie decyzji o udziale w tamtym przedsięwzięciu, w przeciwieństwie do decyzji o podzieleniu się poniższymi refleksjami, nie sprawiało większych trudności.

Mając powyższe na względzie, pierwsza z tytułowych wątpliwości dotyczy posiadania koniecznych predyspozycji upoważniających do wypowiadania się na temat filozofii prawa, w tym prawa administracyjnego. Jej źródłem jest sama materia tejże wypowiedzi. Jak wynika bowiem już z pierwszego zdania *Zarysu filozofii prawa* Gustawa Radbrucha: „Filozofia prawa jest

¹ T. Bąkowski, E. Bojanowski, *O niektórych problemach filozoficznych administracyjnego prawa materialnego*, [w:] T. Bąkowski, E. Bojanowski, R. Giętkowski, M. Pułło, A. Skóra, K. Żukowski, *O niektórych problemach filozoficznych administracyjnego prawa administracyjnego prawa materialnego, administracyjnego prawa procesowego oraz prawa ustrojowego administracji publicznej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, t. XVIII, s. 17–27.

działem filozofii”². Zatem głos w kwestii filozofii prawa administracyjnego przedstawiciela dyscypliny prawo, przyporządkowanej (obecnie) mocą ministerialnego rozporządzenia do dziedziny nauk społecznych, może być kwestionowany z uwagi na formalne domniemanie braku dostatecznego obeznania w dyscyplinie filozofia, przynależnej do dziedziny nauk humanistycznych³.

Z drugiej strony nadzieję posiadania wystarczającej legitymacji do zabrania głosu w sprawie filozofii prawa (w tym prawa administracyjnego) przywraca m.in. Leon Petrażycki, który – rozprawiając się z metodą krytyczną Immanuela Kanta i jego kontynuatorów – podnosi, że nie jest prawdą jakoby filozofia była nauką niesłychanie trudną i niedostępną dla zwykłych śmiertelników. Wręcz przeciwnie, uważa że „istota tej umiejętności jest taka, że – przy należyтым ujęciu i postawieniu sprawy – dla rozumienia odpowiednich nauk nie potrzeba ani jakiś wyższych i rzadkich zdolności umysłowych, ani nawet takiego przygotowania jakiego wymagają po większej części różne inne, specjalne nauki, chodzi bowiem właśnie o takie nauki, które mogą być dostępne dla jak najszerzej publiczności i warte są jak najszerzej popularyzacji za pomocą odpowiedniej literatury popularnej, nauczania w średnich lub nawet niższych szkołach, odczytów dla robotników itd.”⁴. Prezentowane stanowisko poprzedza cytowany autor odwołaniem się do symbolicznej praktyki Sokratesa, który „nauczał filozofii na ulicach i rynkach i uszlachetniał umysł i charakter rzemieślników, robotników, handlarzy, uliczników i dziewcząt ulicznych (...)”⁵.

Józef Bocheński w swoim bardzo przystępnym i syntetycznym, jak na przedmiot rozważań, dziele *Zarys historii filozofii* – zgodnie z postulatem L. Petrażyckiego – podnosi, że termin „filozofia” miał być wprowadzony przez starożytnych mędrców, którzy w swej skromności nie chcieli nazywać się mędrkami, ale właśnie „miłośnikami mądrości”⁶. Obecnie „skromność” ta – jak uważa Józef Bocheński – nie do końca wiadomo, na ile wolna od fałszu, skłania filozofów do nazywania siebie profesorami filozofii⁷, zaś sam termin od pierwotnego umiłowania mądrości ewoluował i ewoluuje przez „wiedzę dotyczącą wielkich spraw bytu i życia”, „wiedzę o sprawach boskich i ludzkich”, „wiedzy rozumem nabytej”, wszelkiej wiedzy pozateologicznej, aż po uznanie całkowitej dekompozycji filozofii za sprawą przejścia jej sedna przez poszczególne

² G. Radbruch, *Zarys, filozofii prawa*, przeł. C. Znamierowski, Warszawa–Kraków 1938, s. 1.

³ Zob. załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2022 r., poz. 2202 ze zm.).

⁴ L. Petrażycki, *O tak zwanej metodzie krytycznej i jej pochodzeniu*, [w:] idem, *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, wybór J. Licki, A. Kojder, Warszawa 1985, s. 79.

⁵ Ibidem, s. 78.

⁶ J. Bocheński, *Zarys historii filozofii*, Kraków 1993, s. 22.

⁷ Ibidem.

nauki doświadczalne i formalne, bądź też ewoluuje w kierunku ograniczenia jej odpowiednio do teorii poznania, ontologii, etyki i in.⁸

Okazuje się więc, że sokratesowskiej perspektywie IV wieku p.n.e., jak i wstępnie optymistycznemu podejściu L. Petrażyckiego do upowszechniania filozofii wśród rozmaitych grup społecznych⁹ staje obecnie na przeszkodzie współczesna dekompozycja pojęcia filozofii. Na tym tle rodzi się znowu wątpliwość, tym razem związana z określeniem przedmiotu rozważań, jakim wedle złożonej w tytule deklaracji ma być filozofia prawa administracyjnego.

Dokonując próby rozwiania tej wątpliwości, wypadaloby w pierwszym rzędzie ustalić (choćby jedynie na użytek niniejszego opracowania, a więc w formule uproszczonej), co należy rozumieć przez filozofię jako taką, a następnie dokonać ustaleń w odniesieniu do pojęcia filozofii prawa, by tą drogą dotrzeć do filozofii prawa administracyjnego, a jednocześnie odnieść się do pojęcia samego prawa administracyjnego. Zastrzec przy tym wypada, że pojęcie filozofii prawa funkcjonujące w literaturze prawniczej jest używane w różnych znaczeniach, stąd też doszukiwanie się w prawie administracyjnym szczególnego kontekstu filozoficznego z perspektywy dogmatyka prawa odbiega od *stricte* filozoficznego podejścia ugruntowanego w dorobku filozofii jako takiej oraz w piśmiennictwie z zakresu filozofii prawa.

Nie tracąc zaś z pola widzenia przywołanej przez J. Bocheńskiego defetystycznej konstatacji neopozytywistów o przejęciu wszystkich dziedzin filozofii przez nauki doświadczalne i formalne, a co za tym idzie – zaniku tego, co nazywano filozofią, należałoby jednak zwrócić się ku klasycznemu jej ujęciu (zakładając, że dalej jest ono uznawane za istniejące), z którego wynika, że na filozofię składają się trzy podstawowe grupy zagadnień: ontologiczne, epistemologiczne i aksjologiczne¹⁰. Przenosząc te zagadnienia na płaszczyznę prawa i dokonując pewnych uproszczeń, przyjmuje się, że zagadnienie ontologiczne koncentruje się na pojęciu prawa, epistemologiczne odnosi się do poznania prawa w jego rozmaitych aspektach, zaś aksjologiczne – do wartości zarówno tych, do których się odwołuje, jak też tych, na których jest ufundowane, a także i tych, których strzeże¹¹. Do tej triady dołączane jest niekiedy zagadnienie metodologiczne dotyczące metod, technik i sposobów badania prawa¹². Mając

⁸ Ibidem, s. 22–23.

⁹ Autor w dalszej części rozważań wskazuje na „bramę do ciemnego labiryntu teraźniejszej filozofii”, która za sprawą XVIII-wiecznych filozofów, na czele z Kantem, doprowadziła do tego, że nie tylko zwykli śmiertelnicy, ale i specjaliści „błądzą bezradnie po różnych ciemnych i fałszywych drogach”, sama zaś filozofia „stała się w końcu XVIII stulecia ofiarą takiej mistyfikacji, jakiej innego przykładu nie znajdziemy w dziejach myśli ludzkiej, i pozostaje ofiarą tej mistyfikacji i do dziś dnia” – L. Petrażycki, *O nauce...*, s. 79.

¹⁰ Tak m.in.: J. Oniszczyk, *Filozofia i teoria prawa*, Warszawa 2008, s. 6.

¹¹ Por. R.A. Tokarczyk, *Wykłady z filozofii prawa*, Lublin 1994, s. 8.

¹² Ibidem, s. 9.

zaś na względzie bardziej szczegółowe podziały filozofii¹³, należałoby uzupełnić wymienione zagadnienia o kolejne, a mianowicie przynajmniej o etykę¹⁴ i estetykę prawa¹⁵.

Podążając drogą wskazaną przez Marka Zirk-Sadowskiego „od filozofii ku prawu”¹⁶ i ograniczając się na użytek niniejszych rozważań do pierwszych czterech zagadnień, nasuwa się kolejna wątpliwość, a mianowicie, czy aby zagadnienia bytu prawa, jego poznania, wartości oraz metod badania nie są wspólne dla wszystkich gałęzi i działów składających się na system prawa obowiązującego „tu i teraz”. Jeśli bowiem uprawiając tak ujętą filozofię prawa, bada się prawo z pozycji danego kierunku filozoficznego – „zewnętrznego obserwatora”¹⁷, to czy wzbudzenie refleksji i formułowanie poglądów na prawo dookreśla w sposób wystarczający do jakiej to gałęzi, do którego działu odnoszą się te refleksje i poglądy?

Za odpowiednią ilustrację tej wątpliwości mogą posłużyć konkluzje sformułowane na kanwie rozważań św. Tomasza z Akwinu, który w *Traktacie o prawie* odpowiada pozytywnie na wcześniej postawione pytania, m.in. o to, czy prawo jest czymś należącym do rozumu, czy prawo zawsze odnosi się do dobra wspólnego oraz czy prawo z istoty wymaga ogłoszenia¹⁸.

Poszukując jednak argumentów przemawiających za istnieniem filozofii prawa administracyjnego, można by odwrócić wskazany wyżej kierunek i podążać „od prawa ku filozofii”¹⁹. Wówczas, jak podkreśla Jerzy Zajadło, możliwe jest, a nawet wskazane, podejście do filozofii prawa „od wewnątrz” konkretnej dogmatyki prawniczej, uwypuklając jej cechy szczególne charakteryzujące daną gałąź prawa, przyjmując tym samym, że „każda ze szczegółowych dogmatyk prawniczych ma jakby swoją własną filozofię prawa”²⁰. Przy czym to „jakby” jest o tyle istotne, że dalsze wywody prowadzą cytowanego autora do wniosku, że filozoficzne spojrzenie z pozycji konkretnej gałęzi prawa podąża najczęściej do ogólnej refleksji nad prawem i nie musi zmierzać „do tworzenia filozofii prawa charakterystycznej dla danej gałęzi prawa”²¹, co zdaje się wzmacniać sygnalizowane przed chwilą przypuszczenia oraz tezy Akwinaty

¹³ Por. J. Bocheński, op. cit., s. 24–25.

¹⁴ Zob. S. Sykuna, N. Szutta, J. Zajadło, *Etyka. Etyka prawa. Etyka prawnicza*, Warszawa 2022.

¹⁵ Szerzej na ten temat: G. Radbruch, op. cit., s. 153–157; J. Zajadło, *Estetyka – zapomniany piąty człon filozofii prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016, z. 4, s. 17–30; K. Zeidler, *Estetyka prawa*, Gdańsk–Warszawa 2018.

¹⁶ M. Zirk-Sadowski, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2021, s. 25 i nast.

¹⁷ J. Zajadło, *Po co prawnikom filozofia prawa?*, Warszawa 2008, s. 7–8.

¹⁸ Św. Tomasz z Akwinu, *Traktat o prawie. Summa teologii I–II*, q. 90–97, przekł. W. Galewicz, Kęty 2014, s. 47–54.

¹⁹ M. Zirk-Sadowski, *Wprowadzenie...*, s. 143 i nast.

²⁰ J. Zajadło, *Po co prawnikom...*, s. 9.

²¹ Ibidem, s. 11.

odnoszące się do prawa w ogólności. To zaś skłania do optowania za prawnofilozoficzną perspektywą „z zewnątrz”, dającą sposobność prezentacji wpływu zajmowania się określoną dogmatyką prawniczą na widzenie systemu prawa jako całości²². Potwierdzenie jej znajduje wyraz m.in. w dziele badacza prawa administracyjnego Franciszka Longchamps de Bériera pt. *Z problemów poznania prawa*²³.

Wspierając zaś argumentację przemawiającą za istnieniem filozofii poszczególnych gałęzi prawa, J. Zajadło wskazuje na swego rodzaju instytucjonalizację związku filozofii z dogmatykami prawniczymi w postaci periodyków dotyczących filozofii prawa międzynarodowego oraz filozofii prawa karnego²⁴, które miałyby przemawiać za trafnością uznania, że przynajmniej te gałęzie, oprócz filozofii wspólnej dla całego systemu prawa („tu i teraz” bądź „tam i wówczas”), posiadają dającą się wyodrębnić swoją własną filozofię. Nie wydaje się jednak, by ten właśnie argument (nawiązując do znanych w teorii prawa określeń argumentów, można by go nazwać *argumentum a scriptis opus*), zgodnie z którym skoro pisze się o filozofii prawa międzynarodowego oraz prawa karnego, to znaczy, że te filozofie istnieją i są samodzielnymi bytami, miałyby przesądzić o słuszności twierdzenia, według którego obok filozofii prawa wspólnej dla wszystkich gałęzi i działów istnieje filozofia prawa administracyjnego, czego dowodem są opracowania publikowane na ten temat²⁵.

To, że wskazana racja nie jest wystarczająca do finalnego rozstrzygnięcia o istnieniu filozofii prawa administracyjnego, nie powinno stanowić przeszkody do przynajmniej jej zgrubnego naszkicowania, do czego jednak potrzebne jest wskazanie *differentiae specificaе* norm składających się na prawo administracyjne względem pozostałych norm systemu prawa, które uzasadniałoby wyodrębnienie tej szczególnej części filozofii prawa, choćby tak jak szczególne idee stawały się wyznacznikiem – symbolem filozoficznym systemów prawa cywilizacji i państw w ciągu wieków. Eugeniusz Jarra w wydanej 100 lat temu *Historji filozofji prawa*, pisząc o babilońskiej filozofii prawa, wskazuje na jej rdzeniowe elementy, za które uznaje ideę talionu

²² Ibidem, s. 10.

²³ F. Longchamps de Bérier, *Z problemów poznania prawa*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, seria A, nr 129, Wrocław 1968. Tekst opublikowany również w: F. Longchamps de Bérier, *Pisma wybrane z lat 1934–1970*, wybór i wstęp Z. Kmiecik, Warszawa 2019, s. 353–405.

²⁴ J. Zajadło, *Po co prawnikom...*, s. 12.

²⁵ Zob. m.in.: J. Zimmermann (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego*, t. 1 i 2, Warszawa 2017; K.M. Cern, *Filozofia prawa administracyjnego. Zarys i podstawy*, [w:] T. Bojar-Fijałkowski (red.), *Administrowanie i zarządzanie w sektorze publicznym. Teoria i praktyka*, Bydgoszcz 2019, s. 27–48; eadem, *Deliberatywna filozofia nauk administracyjnych*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 4, s. 6–20; D. Tyrawa, *Dobra administracja a filozofia prawa administracyjnego*, [w:] R. Frey (red.), *Przemiany prawa publicznego i prywatnego na początku XXI wieku*, Kielce 2012, s. 319–330.

oraz imperatyw dochodzenia wszelkich roszczeń na drodze sądowej. Z kolei za sedno filozofii prawa starożytnego Egiptu traktuje zasadniczą formułę wszelkiego obowiązku moralnego stanowiącego, według której: „Czynić to, co się podoba bogom, królowi i ludziom, a w ten sposób otrzymywać zaraz nagrodę”²⁶.

Upatrując w specyfice prawa administracyjnego uzasadnienia tezy o możliwości wydzielenia filozofii prawa administracyjnego z filozofii wspólnej dla całego prawa, należałoby odnosić się do wskazanych klasycznych zagadnień filozofii, w szczególności w kontekstach: ontologicznym, aksjologicznym, epistemologicznym i metodologicznym.

Z pozycji ontologicznej filozofia prawa administracyjnego, zgodnie z przyjętą formułą wobec filozofii prawa jako takiego, koncentruje się na źródłach prawa zwłaszcza w materialnym znaczeniu tego terminu, a więc w odniesieniu do źródeł jego pochodzenia.

To właśnie źródła prawa administracyjnego w znaczeniu materialnym ukazują naturę prawa administracyjnego i jego rolę w systemie prawa oraz funkcje, jakie pełni w stosunkach społecznych. Rozległość przedmiotowa oraz podatność na zmiany w stopniu nieznanym normom pochodzącym z innych gałęzi prawa jest wypadkową podatności na rozmaite impulsy i zmiany w sferach: politycznej, społecznej czy też ekonomicznej. Innymi słowy bieżące, czasem nawet epizodyczne zdarzenia determinują (niekiedy niemal natychmiast) treść i kształt regulacji administracyjnoprawnych. Można przyjąć, że powszechnie znanymi tego przykładami z ostatnich lat są m.in.: 1) zdominowana przepisami z zakresu prawa administracyjnego ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych²⁷, która w latach 2020–2024 doczekała się ponad 100 nowelizacji; 2) uchwalona po upływie zaledwie 16 dni od rozpoczęcia pełnoskalowej wojny na terenie Ukrainy ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa²⁸; 3) ustawa z dnia 1 października 2024 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z usuwaniem skutków powodzi oraz niektórych innych ustaw²⁹, uchwalona w związku powodzią w połowie września 2024 r. w południowo-zachodniej części kraju.

Również źródła prawa administracyjnego w znaczeniu formalnym dają podstawy do uznania, że i w tej płaszczyźnie wykazują znaczące odrębności – czy to w odniesieniu do szczególnej pozycji aktów prawa miejscowego stanowiącego

²⁶ E. Jarra, *Historia filozofii prawa*, Warszawa 1923, s. 8–10.

²⁷ Obecnie: Dz.U. z 2024 r., poz. 340 z późn. zm.

²⁸ Dz.U. z 2024 r., poz. 167 z późn. zm.

²⁹ Dz.U. z 2024 r., poz. 1473 z późn. zm.

przez organy jednostek samorządu terytorialnego³⁰, czy to „wychodząc” m.in. tzw. przepisami administracyjnymi³¹ poza katalog źródeł prawa powszechnie obowiązującego w rozumieniu art. 87 Konstytucji RP³², czy też posługując się prawną konstrukcją generalnego aktu administracyjnego³³.

Specyfika źródeł prawa administracyjnego wyraża się też w obszarze tzw. niezorganizowanych źródeł prawa³⁴, do którego zaliczyć należy „prawo sędziowskie”³⁵, w prawie stanowionym przez organy administracji publicznej w znaczeniu funkcjonalnym, takie jak m.in. organy samorządów zawodowych³⁶, a także w nie do końca jeszcze spenetrowanym prawie zakładowym³⁷. Wszystko to zaś może nawet doprowadzić do zakwestionowania trafności posługiwania się określeniem źródeł prawa administracyjnego w tradycyjnym rozumieniu tego terminu³⁸.

Z kolei aksjologiczna perspektywa filozofii prawa administracyjnego miałaby zaś sprowadzać się do ocen i twierdzeń, mając na względzie wskazane przez Jana Zimmermanna trzy grupy wartości: wartości wprowadzane do tego prawa „niezbędne dla jego należytego funkcjonowania”, wartości „tworzone przez samo prawo administracyjne” oraz „wartości, które prawo administracyjne specjalnie chroni, czyli takie, dla ochrony których prawo administracyjne jest tworzone”³⁹.

Pierwsza grupa obejmuje przede wszystkim wartości wyeksponowane w Konstytucji RP, takie jak: legalizm, pomocniczość, proporcjonalność, równość wobec prawa, obiektywizm, jawność, jasność, sprawiedliwość, moralność, a także te, które w sposób szczególny wytyczają granice stanowienia

³⁰ Zob. zwłaszcza: B. Dolnicki (red.), *Źródła prawa w samorządzie terytorialnym*, Warszawa 2018.

³¹ M. Kulesza, „*Źródła prawa*” i przepisy administracyjne w świetle nowej Konstytucji, „Państwo i Prawo” 1998, z. 2, s. 12–19; idem, *Przepisy administracyjne w „zamkniętym systemie źródeł prawa”*, „Samorząd Terytorialny” 2000, nr 9, s. 3–35; M. Bogusz, *Przepisy administracyjne jako forma działania administracji*, [w:] J. Zimmermann (red.), *Koncepcja systemu prawa administracyjnego*, Warszawa 2007, s. 385–403.

³² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

³³ Szerzej na ten temat zob. E. Szewczyk, M. Szewczyk, *Generalny akt administracyjny*, Warszawa 2014.

³⁴ J. Suprenat (red.), *Niezorganizowane źródła prawa administracyjnego*, Warszawa 2022.

³⁵ D. Dąbek, *Prawo sędziowskie w polskim prawie administracyjnym*, Warszawa 2010; J. Lemańska, *Tak zwane prawo sędziowskie w systemie źródeł prawa administracyjnego*, [w:] J. Zimmermann, P. Dobosz (red.), *Źródła prawa administracyjnego*, Kraków 2005, s. 63–86.

³⁶ P. Rączka, *Działalność prawodawcza samorządów zawodowych w Polsce*, Toruń 2013.

³⁷ Zob. np. T. Brzeziński, B. Chłodziński, *Aktualność koncepcji „prawa zakładowego” na przykładzie szkoły wyższej*, [w:] J. Niczyporuk (red.), *Teoria instytucji prawa administracyjnego. Księga pamiątkowa profesora Jerzego Stefana Langroda*, Lublin–Paryż 2011, s. 51–60.

³⁸ Tak m.in.: J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, reprint, Kraków 2003, *passim*, w szczególności, s. 282 i nast., 359 i nast., 372 i nast.

³⁹ J. Zimmermann, *Aksjomaty prawa administracyjnego*, Warszawa 2013, s. 75–76.

i stosowania prawa administracyjnego, a którymi są objęte konstytucyjną gwarancją ochrony, wolności osobiste, polityczne, ekonomiczne i kulturalne⁴⁰.

Natomiast do wartości tworzonych przez samo prawo administracyjne zalicza się m.in.: 1) prawo do dobrej administracji „obudowane” racjonalnością, jasnością, jawnością, ekonomicznością⁴¹; 2) realizację znacznej liczby zadań publicznych „z urzędu”; 3) odformalizowanie w porównaniu z regulacjami karnoprawnymi i cywilnoprawnymi, trybów urzeczywistniania norm materialnego prawa administracyjnego; 4) elastyczność norm uzyskiwaną poprzez wykorzystywanie konstrukcji uznania administracyjnego oraz (częściej niż w innych gałęziach prawa) klauzul generalnych i zwrotów niedookreślonych⁴².

Wśród trzeciej z wymienionych grup podstawowymi wartościami są zaś dobro wspólne i ochrona publicznych praw podmiotowych⁴³. W tym względzie zarówno w płaszczyźnie stanowienia, jak i stosowania prawa administracyjnego na pierwszy plan wysuwa się konieczność ważenia interesów: publicznego⁴⁴ i prywatnego, interesów grupowych (np. mieszkańców gminy, konsumentów, przedsiębiorców) i interesu indywidualnego, co przekłada się na regulacje stanowione w celu urzeczywistniania i ochrony dobra wspólnego oraz dobra i godności człowieka⁴⁵.

Szczególną rolę w prawie administracyjnym odgrywa zasada pomocniczości ufundowana na aksjologicznych fundamentach i skupiająca w sobie często przeciwstawne sobie wartości, takie jak indywidualizm i solidaryzm społeczny⁴⁶. Zasada ta wiąże ze sobą wymienione trzy grupy wartości. Wypowiedziana w preambule Konstytucji RP, stanowi bowiem rację dla prawa do dobrej administracji budowanej na racjonalności i ekonomiczności, w celu wsparcia jednostki i wspólnot z jednej strony, z drugiej zaś hamowania prawa i administracji przed zbędną ingerencją w życie jednostek, ich wspólnot i organizacji.

Wypada również zwrócić uwagę na uwypuklanie wartości w poszczególnych działach prawa administracyjnego, czego dobitym przykładem licznych

⁴⁰ T. Bąkowski, *Aksjologia materialnego prawa administracyjnego*, [w:] T. Bąkowski, K. Żukowski (red.), *Leksykon prawa administracyjnego materialnego*, Warszawa 2016, s. 5–6.

⁴¹ J. Zimmermann, *Aksjomaty...*, s. 87–93.

⁴² T. Bąkowski, *Aksjologia...*, s. 6.

⁴³ J. Zimmermann, *Aksjomaty...*, s. 94.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Zob. P. Wilczyński, *Godność człowieka – aksjologiczny absolut prawa administracyjnego*, [w:] W. Jakimowicz, M. Krawczyk, I. Niżnik-Dobosz (red.), *Fenomen prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa profesora Jana Zimmermanna*, Warszawa 2019, s. 949–958; J. Zimmermann, *Aksjomaty...*, s. 77; A. Krakala, *Zasada godności człowieka w prawie administracyjnym*, [w:] Z. Duniewska, M. Stahl, A. Krakala (red.), *Zasady w prawie administracyjnym. Teoria, praktyka, orzecznictwo*, Warszawa 2018, s. 218–293.

⁴⁶ Szerzej na ten temat: T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Warszawa 2007.

tego typu uregulowań jest art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴⁷, wskazujący na wartości wysoko cenione, które należy uwzględniać w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a którymi są m.in.: wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury, potrzeby zrównoważonego rozwoju, walory architektoniczne i krajobrazowe, wymagania ochrony środowiska; wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej; wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia; walory ekonomiczne przestrzeni; prawo własności; potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa i in.⁴⁸

O swoistości aksjologii prawa administracyjnego ma też świadczyć instrumentarium prawnoustrojowe, służące urzeczywistnianiu i ochronie wartości poprzez uregulowania administracyjnoprawne. W tym względzie wskazuje się w literaturze m.in. na aksjologiczny wymiar takich konstrukcji prawa ustrojowego administracji publicznej, jak decentralizacja czy też koordynacja, które przekładają się na realizację aksjologicznych celów administracyjnego prawa materialnego⁴⁹.

Należałoby też uwzględnić stanowiska traktujące podstawy aksjologiczne za główne kryterium wyróżniające prawo administracyjne spośród pozostałych gałęzi prawa⁵⁰. Prawo to w dawniejszej literaturze właśnie z powodów aksjologicznych było sytuowane w opozycji do prawa sądowego, stanowiącego realizację prawa samego w sobie, gdy w prawie administracyjnym dostrzegano przede wszystkim środki realizacji potrzeb społecznych⁵¹.

Zagadnienia epistemologiczne obejmujące w filozofii prawa wszystkie te elementy, składające się na prawoznawstwo, w optyce prawa administracyjnego wypadałoby odczytywać w szczególności w odniesieniu do jego wykładni (która także w epistemologii prawa jako takiego odgrywa istotną rolę⁵²) opartej na wspomnianych wartościach. Zarówno w doktrynie prawa administracyjnego, jak i w orzecznictwie sądowoadministracyjnym wyrażenie akcentowana jest potrzeba przeprowadzania wykładni kompleksowej⁵³/

⁴⁷ Dz.U. z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.

⁴⁸ Por. Z. Niewiadomski, *Planowanie przestrzenne. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 35 i nast.

⁴⁹ Zob. przykładowo w kontekście urzeczywistniania zasady pomocniczości: S. Fundowicz, *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, Lublin 2005, s. 287; P. Niemczuk, *Koordinacja w administracji publicznej*, Warszawa 2024, s. 120.

⁵⁰ Z. Cieślak, *Istota i zakres prawa administracyjnego*, [w:] Z. Niewiadomski (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2006, s. 52.

⁵¹ Tak: A. Peretiatkowicz, *Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego*, Poznań 1946.

⁵² Zob. m.in. T. Raburski, *Epistemologia stosowania prawa a zasada demokratycznego państwa prawnego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 4, s. 39–51.

⁵³ W. Jakimowicz, *Wykładnia w prawie administracyjnym*, Kraków 2006, s. 430; K. Celińska-Grzegorzczak, *Celowościowe dyrektywy wykładni w orzecznictwie sądów administracyjnych*, [w:] D.R. Kijowski, J. Radwanowicz-Wanczewska, M. Wincenciak (red.), *Kryzys prawa administracyjnego*, t. 4: *Wykładnia i stosowanie prawa administracyjnego*, Warszawa 2012, s. 146–157;

pełnej⁵⁴. Za główny powód wychodzenia poza językową metodę wykładni, nawet w okolicznościach, w których brzmienie przepisów jest jasne i dostatecznie zrozumiałe, przyjmuje się wskazaną cechę prawa administracyjnego, którą jest szczególna podatność na zmiany będące konsekwencją zmian politycznych, społecznych czy ekonomicznych, a co za tym idzie – konieczność odczytywania rekonstruowanej normy z uwzględnieniem celu wprowadzonych regulacji również z uwagi szczególną styczność tego prawa ze sferą polityki⁵⁵. Nadto nie bez znaczenia jest rozdrobnienie regulacji w poszczególnych działach prawa administracyjnego (np. w prawie energetycznym, prawie budowlanym, pomocy społecznej i in.) determinujące branie pod uwagę systemowego kontekstu przepisów, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów ustawy podstawowej dla danego działu.

Zagadnienie metodologii prawa administracyjnego wiąże się zaś ze specyfiką działania prawa administracyjnego⁵⁶ i w tym znaczeniu w sposób wyraźny odróżnia się od działania prawa prywatnego czy też prawa karnego, choć przynależnego, tak jak prawo administracyjne, do prawa publicznego. Charakteryzując prawo administracyjne w tej płaszczyźnie, akcentuje się bezwzględnie obowiązujący charakter norm składających się na tę gałąź prawa, nierówność pozycji stron stosunku administracyjnoprawnego, przejawiającą się we władczym kształtowaniu prawnej sytuacji „końcowego” adresata normy prawa administracyjnego, którym jest podmiot usytuowany poza systemem administracji (władzy) publicznej⁵⁷.

Od tak rozumianej metodologii prawa administracyjnego należy odróżnić metodologię nauki prawa administracyjnego (nauki o tym prawie). W tym zaś znaczeniu trudniejsze okazuje się wykazanie szczególnych cech nauki prawa administracyjnego, różniących ją od pozostałych działów dogmatyki prawa, chociaż dokonywane w tym zakresie próby dają podstawy do zasadności operowania tym terminem⁵⁸.

zob. też m.in. uchwałę NSA z 10 grudnia 2009 r., sygn. akt I OPS 8/09, ONSAiWSA 2010, Nr 2, poz. 21 oraz wyrok NSA z 9 lutego 2021 r., sygn. akt I OSK 1856/19, Lex nr 3122814.

⁵⁴ W. Jakimowicz, *W kwestii pełnej wykładni art. 154 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego*, „Casus” 2018, nr 90, s. 8.

⁵⁵ L. Leszczyński, *Czynniki różnicujące wykładnię prawa administracyjnego*, [w:] L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *Wykłady w prawie administracyjnym*, seria: System Prawa Administracyjnego, t. 4, Warszawa 2012, s. 360–368.

⁵⁶ P. Dobosz, *Problemy metodologii współczesnej nauki prawa administracyjnego na tle metody historyczno-prawnej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2001, nr 1, s. 18.

⁵⁷ Zob. m.in. J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2022, s. 62 i nast.; P. Przybysz, *Instytucje prawa administracyjnego*, Warszawa 2020, s. 50.

⁵⁸ Zob. m.in.: F. Longchamps de Bérier, *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis – Prawo XII” 1964; K. Sobczak (red.), *Problemy metodologiczne nauki prawa administracyjnego (przedmiot, metody badawcze i kooperacja interdyscyplinarna)*, Katowice 1976; P. Dobosz, *Problemy...*, s. 19 i nast.; I. Lipowicz, *Samorząd terytorialny XXI wieku*, Warszawa 2019, s. 18–23 i przywołaną tam literaturę; E. Schmidt-Aßmann, *Dogmatyka*

Na tle poczynionych uwag nasuwa się pytanie o to, czy zasygnalizowany stopień doniosłości specyfiki prawa administracyjnego, jaką można dostrzec w zakresie źródeł prawa, wykładni, kreowanych i chronionych wartości, a także jego metodologii i w pewnej mierze również nauki prawa administracyjnego, jest wystarczający dla zniwelowania wątpliwości co do istnienia filozofii prawa administracyjnego. W tym względzie trudno o jednoznaczną ocenę. Brak jest bowiem mierzalnych wymogów, których spełnienie dowodzi o jej istnieniu. Jednak nawet jeżeli przywołane swoistości uznać za dostateczne, to pozostaje jeszcze co najmniej jedna wątpliwość, która odnosi się do kontekstu przestrzennego i sprowadza się do pytania o przedmiotowe granice tego działu filozofii prawa, które powinno wyznaczać względnie jednorodne rozumienie pojęcia prawa administracyjnego. Wytyczenie ram, w których ma się mieścić filozofia prawa administracyjnego, wymaga bowiem ustalenia istoty i granic samego prawa administracyjnego.

Ten zasadniczy problem pozostawiony na koniec niniejszych rozważań wymaga odniesienia się do dwóch podstawowych zagadnień o zabarwieniu *omen nomen* ontologiczno-epistemologicznym. Zagadnienia te dotyczą pozornie przeciwnych kierunków delimitacji obszaru filozofii prawa administracyjnego. Pierwsze wynika z podnoszonych wątpliwości co do istnienia dostatecznego związku między zespołem norm kształtujących prawną sytuację podmiotów spoza systemu władzy publicznej funkcjonalnie związanych z organami administracji (które zostały umocowane do stosowania tychże norm oraz do kontroli przestrzegania obowiązków nakładanych na te podmioty mocą tych właśnie norm), zwanych administracyjnym prawem materialnym, i normami o charakterze wewnętrznym (kształtującymi ustrój systemu administracji publicznej, w tym relacje zachodzące w tym systemie), zwanych prawem ustroju/ustrojowym administracji publicznej. Prowadzona na ten temat dyskusja zainicjowana przed ponad półwieczem przez Wacława Dawidowicza⁵⁹ nie została definitywnie zamknięta, czego wyrazem są m.in. stanowiska przedstawione w pracy zbiorowej poświęconej twórczości przywołanego badacza⁶⁰. Parafrazując wypowiedź Eugeniusza Smoktunowicza, dotyczącą możliwości ustalenia katalogu zasad prawa administracyjnego⁶¹, można by więc rzec, że dopóki pojęcie prawa administracyjnego nie zostanie w stopniu dostatecznym ustalone, pozostaje niepewność w zakresie dookreślenia przedmiotowego zasięgu filozofii prawa administracyjnego.

prawa administracyjnego. Bilans rozwoju, reformy i przyszłych zadań, tłum. M. Bochwic-Ivanowska, Warszawa 2022, s. 27–34.

⁵⁹ W. Dawidowicz, *Wstęp do nauk prawno-administracyjnych*, Warszawa 1974, s. 108–132.

⁶⁰ T. Bąkowski, M. Bogusz (red.), *Idee Wacława Dawidowicza. Kierunki. Inspiracje*. Krytyka, Gdańsk–Warszawa 2022.

⁶¹ E. Smoktunowicz, *Analogia w prawie administracyjnym*, Warszawa 1970, s. 171.

Drugie zagadnienie w ramach problemu delimitacji filozofii prawa administracyjnego wiąże się z gałęziami i działami prawa, wyrosłymi z administracyjnego prawa materialnego, do których należy zaliczyć m.in. prawo finansowe, prawo gospodarcze publiczne, prawo ochrony środowiska. Godne jest bowiem zastanowienia, czy ta sama perspektywa administracyjnofilozoficzna nie powinna rozciągać się na te gałęzie prawa, które mimo większej lub mniejszej emancypacji nie kryją swojego pochodzenia, zaś charakter norm składających się na prawo finansowe, prawo gospodarcze publiczne czy prawo ochrony środowiska świadczy o ich bliskim pokrewieństwie z pozostałymi normami administracyjnego prawa materialnego.

W podsumowaniu należałoby uznać dyskusję nad filozofią prawa administracyjnego za wciąż otwartą. Wypada też raz jeszcze podkreślić, że powinna ona uwzględniać kontekst operowania pojęciem filozofii prawa administracyjnego.

Wykaz literatury

- Bąkowski T., *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Bąkowski T., *Aksjologia materialnego prawa administracyjnego*, [w:] T. Bąkowski, K. Żukowski (red.), *Leksykon prawa administracyjnego materialnego*, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Bąkowski T., Bogusz M. (red.), *Idee Wacława Dawidowicza. Kierunki. Inspiracje. Krytyka*, Wyd. UG/Wolters Kluwer, Gdańsk–Warszawa 2022.
- Bąkowski T., Bojanowski E., *O niektórych problemach filozoficznych administracyjnego prawa materialnego*, [w:] T. Bąkowski, E. Bojanowski, R. Giętkowski, M. Pułło, A. Skóra, K. Żukowski, *O niektórych problemach filozoficznych administracyjnego prawa administracyjnego prawa materialnego, administracyjnego prawa procesowego oraz prawa ustrojowego administracji publicznej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, t. XVIII.
- Bocheński J., *Zarys historii filozofii*, Philed, Kraków 1993.
- Bogusz M., *Przepisy administracyjne jako forma działania administracji*, [w:] J. Zimmermann (red.), *Koncepcja systemu prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Brzezicki T., Chłudziński B., *Aktualność koncepcji „prawa zakładowego” na przykładzie szkoły wyższej*, [w:] J. Niczyporuk (red.), *Teoria instytucji prawa administracyjnego. Księga pamiątkowa profesora Jerzego Stefana Langroda*, PAN, Lublin–Paryż 2011.
- Celińska-Grzegorzczak K., *Celowościowe dyrektywy wykładni w orzecznictwie sądów administracyjnych*, [w:] D.R. Kijowski, J. Radwanowicz-Wanczewska, M. Wincenciak (red.), *Kryzys prawa administracyjnego*, t. 4: *Wykładnia i stosowanie prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Cern K.M., *Deliberatywna filozofia nauk administracyjnych*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 4. Cern K.M., *Filozofia prawa administracyjnego. Zarys i podstawy*, [w:] T. Bojar-Fijałkowski (red.), *Administrowanie i zarządzanie w sektorze publicznym. Teoria i praktyka*, Wyd. UKW, Bydgoszcz 2019.

- Cieślak Z., *Istota i zakres prawa administracyjnego*, [w:] Z. Niewiadomski (red.), *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2006.
- Dawidowicz W., *Wstęp do nauk prawno-administracyjnych*, PWN, Warszawa 1974.
- Dąbek D., *Prawo sędziowskie w polskim prawie administracyjnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Dobosz P., *Problemy metodologii współczesnej nauki prawa administracyjnego na tle metody historyczno-prawnej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2001, nr 1.
- Dolnicki B. (red.), *Źródła prawa w samorządzie terytorialnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Fundowicz S., *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, Wyd. KUL, Lublin 2005.
- Jakimowicz W., *W kwestii pełnej wykładni art. 154 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego*, „Casus” 2018, nr 90.
- Jakimowicz W., *Wykładnia w prawie administracyjnym*, Zakamycze, Kraków 2006.
- Jarra E., *Historia filozofii prawa*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1923.
- Kijowski D.R., Radwanowicz-Wanczewska J., Wincenciak M. (red.), *Kryzys prawa administracyjnego*, t. 4: *Wykładnia i stosowanie prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Krakala A., *Zasada godności człowieka w prawie administracyjnym*, [w:] Z. Duniewska, M. Stahl, A. Krakala (red.), *Zasady w prawie administracyjnym. Teoria, praktyka, orzecznictwo*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Kulesza M., *Przepisy administracyjne w „zamkniętym systemie źródeł prawa”*, „Samorząd Terytorialny” 2000, nr 9.
- Kulesza M., *„Źródła prawa” i przepisy administracyjne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1998, z. 2.
- Langrod J.S., *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, reprint, Zakamycze, Kraków 2003.
- Lemańska J., *Tak zwane prawo sędziowskie w systemie źródeł prawa administracyjnego*, [w:] J. Zimmermann, P. Dobosz (red.), *Źródła prawa administracyjnego*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Leszczyński L., *Czynniki różnicujące wykładnię prawa administracyjnego*, [w:] L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *Wykładania w prawie administracyjnym*, seria: System Prawa Administracyjnego, t. 4, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Lipowicz I., *Samorząd terytorialny XXI wieku*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Longchamps de Bérrier F., *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis – Prawo XII” 1964.
- Longchamps de Bérrier F., *Pisma wybrane z lat 1934–1970*, wybór i wstęp Z. Kmiecik, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Longchamps de Bérrier F., *Z problemów poznania prawa*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, seria A, nr 129, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1968.
- Niemczuk P., *Koordinacja w administracji publicznej*, C.H. Beck, Warszawa 2024.
- Niewiadomski Z., *Planowanie przestrzenne. Zarys systemu*, LexisNexis, Warszawa 2003.
- Oniszcuk J., *Filozofia i teoria prawa*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Peretiatkowicz A., *Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego*, Księgarnia Wł. Wilak, Poznań 1946.
- Petrażycki L., *O tak zwanej metodzie krytycznej i jej pochodzeniu*, [w:] idem, *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, wybór J. Licki, A. Kojder, PWN, Warszawa 1985.
- Przybysz P., *Instytucje prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Raburski T., *Epistemologia stosowania prawa a zasada demokratycznego państwa prawnego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022.

- Radbruch G., *Zarys, filozofii prawa*, przeł. C. Znamierowski, Księgarnia Powszechna, Warszawa–Kraków 1938.
- Rączka P., *Działalność prawodawcza samorządów zawodowych w Polsce*, TNOiK, Toruń 2013.
- Schmidt-Aßmann E., *Dogmatyka prawa administracyjnego. Bilans rozwoju, reformy i przyszłych zadań*, tłum. M. Bochwic-Ivanowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
- Smoktunowicz E., *Analogia w prawie administracyjnym*, PWN, Warszawa 1970.
- Sobczak K. (red.), *Problemy metodologiczne nauki prawa administracyjnego (przedmiot, metody badawcze i kooperacja interdyscyplinarna)*, Wyd. UŚ, Katowice 1976.
- Suprenat J. (red.), *Niezorganizowane źródła prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
- Sykuna S., Szutta N., Zajadło J., *Etyka. Etyka prawa. Etyka prawnicza*, C.H. Beck, Warszawa 2022.
- Szewczyk E., Szewczyk M., *Generalny akt administracyjny*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Św. Tomasz z Akwinu, *Traktat o prawie. Summa teologii I–II*, q. 90–97, przekł. W. Galewicz, Wyd. Marek Derewiecki, Kęty 2014.
- Tokarczyk R.A., *Wykłady z filozofii prawa*, Wyd. UMCS, Lublin 1994.
- Tyrawa D., *Dobra administracja a filozofia prawa administracyjnego*, [w:] R. Frey (red.), *Przemiany prawa publicznego i prywatnego na początku XXI wieku*, Kielce 2012.
- Wilczyński P., *Godność człowieka – aksjologiczny absolut prawa administracyjnego*, [w:] W. Jakimowicz, M. Krawczyk, I. Niżnik-Dobosz (red.), *Fenomen prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa profesora Jana Zimmermanna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Zajadło J., *Estetyka – zapomniany piąty człon filozofii prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016, z. 4.
- Zajadło J., *Po co prawnikom filozofia prawa?*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Zeidler K., *Estetyka prawa*, Wyd. UG/Wolters Kluwer, Gdańsk–Warszawa 2018.
- Zimmermann J., *Aksjomaty prawa administracyjnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
- Zimmermann J., Dobosz P. (red.), *Źródła prawa administracyjnego*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Zimmermann J. (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego*, t. 1 i 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Zirk-Sadowski M., *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Summary

Doubts regarding the philosophy of administrative law – contribution to the discussion

Keywords: philosophy of law, philosophy of administrative law, the concept of philosophy of public law.

The article presents doubts arising from the concept of philosophy of administrative law. These doubts are accompanied by questions about the very concept of philosophy and philosophy of law, about the validity of the branch

division of philosophy of law into philosophies of individual legal dogmas, as well as about the criteria for this division. An attempt to answer these questions is an invitation to a discussion on the possibility and purposefulness of separating philosophy of administrative law from the area of philosophy of law.